

A Habsburg-elnyomás Erdélyben I.

A néptömegek harca a társadalmi és nemzeti felszabadulásért
(1690—1847)

1.

Az 1848—1849-es polgári demokratikus forradalmat megelőző másfél évszázadban Erdély a Habsburg-birodalom része volt. Ez a tény elsősorban idegen elnyomást jelentett, ami döntő mértékben meghatározta sorsának alakulását. Az idegen elnyomás nemzetiségüktől függetlenül egyformán sújtotta a tömegeket. A közéletből teljesen kizárt, csupán „megtűrt nemzetként“ kezelt románság esetében a Habsburg-elnyomás a hűbéri kizsákmányolás terhének igen súlyos formáival párosult, ami azonban nem jelenti azt, hogy a magyar jobbágyságot kevésbé sújtotta hűbérurainak önkénye. E másfél évszázad alatt a Habsburg-hatalom időről időre változtatott ugyan módszerein, de változatlanul kitartott amaz eredeti törekvése mellett, hogy Erdélyt örökös tartományai mintájára úgy olvassza be a birodalomba, hogy közben eltüntesse az itt élő népek nemzeti sajátosságait, hagyományait, s anyanyelvüket a némettel cseréltesse fel.

Az idegen elnyomás állandósította az ellene folytatott harcot, a néptömegek küzdelmét a súlyos társadalmi terhek lerázása, a szabad nemzeti fejlődés gátjainak átszakítása és anyanyelvüknek mint féltett kincsüknek a megőrzése végett.

A Habsburgoknak rég vásott a foguk Erdélyre, s már a XVI. században nagy erőfeszítéseket tettek megszerzésére. Válogatott módszerekkel végrehajtott kísérleteiket azonban csak a XVII. század végén, a Habsburg *nagyhatalom* kialakulása idején tudták nyélbeütni, s Erdélyt a dinasztia birtokába venni.

A Habsburg uralkodóház a mai Svájc Aargau kantonjában lévő Habsburg várából indult hódító útjára, 1278-ban már megszerelte Ausztriát, Stájerországot, Krajnát és Karintiát, a XIV. században pedig Tirolt. Gyarapodását jórészt számitó házassági politikára alapozta. Nem véletlenül ismételték olykor irigykedve az európai udvarokban a jelmondatot: „Bella gerant alii, tu, felix Austria, nube!“ (Csak hadakozzanak mások, te, boldog Ausztria, házassodjál!) Az erősödő birodalom külső ragyogását még növelte az a tény, hogy monarchái a XV. századtól kezdve elnyerték a német-római császári címet is, majd miután II. Lajos magyar király elesett a mohácsi csatában, felesége Mária királyné révén a Habsburg-család megszerelte a magyar trónt is, ezenkívül birodalmát Csehországgal, Sziléziával is gyarapította. V. Károly császár idején a Habsburgok birodalma nemcsak európai, hanem világhatalommá emelkedett.¹

A török ellen folytatott ún. „felszabadító háborúk“ újabb sikereket eredményeztek. A karlócai béke (1699) biztosította a dinasztianak Magyarországot és Erdélyt, a pozsareváci béke (1718) pedig a Bánságot. I. Lipót korában, a XVIII. század elején tehát, a Habsburg-dinasztia birodalmát az osztrák tartományok három csoportja, valamint a cseh korona és a magyar korona országai alkották, mégpedig: Alsó- és Felső-Ausztria, Stájerország, Karintia, Krajna, Görz, Tirol és Vorarlberg, Csehország, Morvaország és Szilézia, Magyarország, Horvátország és Erdély, részben külön kormányzásokkal, külön vámterülettel és minden esetben külön tartományi rendekkel.²

A törökellenes győzelmes háború folytán 1718—1739 között Olténia, Észak-Szerbia és Bosznia is osztrák birtok lett, mintegy kifejezve a Habsburgoknak azt az álmát, hogy hatalmukat a Fekete-tengerig terjesszék ki. Az újabb hódítás azonban már az „osztrák ház“ új orientációját is kifejezte, azt, ami a Habsburgok spanyol ágának örökségéért folytatott háború befejeztével (1714) még nyilvánvalóbbá vált. Szertefoszlottak a dinasztianak Spanyolország feletti uralomról és ezzel az európai vezető szerepről szövögetett álmái. A Habsburgok kezében összpontosult ugyan az eddigiek mellett a nápolyi királyság, Szardínia (ezeket 1735-ben elvesztette), Milánó, a toscanai, a Rajna menti területek, Mantua és Belga-Németalföld, mégis a dinasztia hatalmának súlypontja a szétszórt déli és nyugat-európai birtokok helyett az összefüggő közép-európai területekre tevődött át. A XVIII. század közepén Ausztria elvesztette Sziléziát, de az 1700-as évek utolsó

negyedében újabb területekkel gyarapodott. Lengyelország felosztása alkalmával megszerezte Galíciát, Lodomériát, Itáliában Lombardiát, majd békeközvetítéséért Bukovinát, a francia háborúk idején pedig a gazdag Velencét. Így a XVIII. század végére a Habsburg-birodalom mintegy 576 000 km²-nyi területet egyesített, és az európai nagyságrendben Oroszország után a második helyre lépett.

Az osztrák birodalom földrajzi adottságai igen kedvező lehetőségekkel kecsegtettek: Belga-Németalföldön Antwerpen, az Adria partján Trieszt, Fiume és Ragusa a világkereskedelmi forgalomba való bekapcsolódását biztosíthatta: a birodalom Szilézia elvesztése után is jelentős ipari nyersanyagforrásokkal rendelkezett.

A demográfiai adatok is a birodalom erejét bizonyítják. 1786-ban mintegy 20 millió főnyi lakosságával a harmadik helyet foglalta el Európában. A tartományok sokaságából összetákolt birodalom etnikailag igen tarka képet mutatott. A soknemzetiségű osztrák birodalomban németek, magyarok, olaszok és románok mellett a jelentős számú szláv lakosság: csehek, szlovákok, lengyelek, kárpát-ukránok, szerbek, horvátok, szlovének éltek. Valamennyiüket egyformán sújtotta I. Lipót óta a központosított abszolútizmus, majd annak felvilágosult és azt követően pedig bürokratikus formája. Az elnyomást még bonyolította és súlyosbította az a körülmény, hogy egyes országokban, tartományokban az uralkodó rendi „nemzetek” (az uralkodó osztályok) külön-külön is elnyomták a más népeket, etnikai csoportokat.³ Ez jellemző Erdélyre is, ahol az uralkodó „nemzetek”, azaz a helyi politikai hatalmat kezében tartó magyar nemesség és száz patriciátus, nemcsak hogy kizárta a többségi román lakosságot a politikai életből, hanem a Habsburg-rendszer által támogatott hűbéri kizsákmányolás alá is vetette. Kétségtelen, hogy a jobbágyság összetömegében számarányánál fogva döntő többséget képviselő, a legsúlyosabb terheket viselő, előnyöktől megfosztott és művelődési fejlődésében hátrébe szorított románság, a többi „három nemzettel” szemben elönytelenebb helyzetben volt.

Az államapparátus felépítésében nagy szerepe volt annak, hogy az egymást követő Habsburg-uralkodók miként vélekedtek a központosításról. Így az államigazgatás az új követelményekkel összhangban módosult. A Pragmatica Sanctiót megerősítő magyarországi 1722. évi törvény kimondta: „a birodalom országait feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul” (indivisibiliter et inseparabiliter), együttesen kell kormányozni. Politikai-közigazgatási vezetőszervvé I. Lipót korától az udvari kancellária (Hofkanzlei) vált. Ez az intézmény fogta össze és kormányozta az egyes országok és tartományok ügyeit, az osztrák, magyar, cseh, erdélyi és a többi kancelláriákat. Helyébe később a felvilágosult abszolútizmus — az az egyeduralmi államforma, amely az európai felvilágosodás befolyása alatt bevezetett újításokkal és reformokkal próbálta a Habsburgok további uralmát és a feudális rendszert megóvni a forradalmi átalakulástól — modernebb államfelfogása értelmében az államkancellária (Staatskanzlei) és az államtanács (Staatsrat) lépett. Az abszolútizmus és centralizáció rendszerének lényegéből következően — különösen 1736-tól, mikor Kaunitz lett a kancellár —, hogy az egységes vezetés nem ismerte el a birodalom komponens országrészeinek különállását és sajátos érdekeit, annak ellenére, hogy továbbra is működtek Bécsben, a birodalom fővárosában a spanyol és olasz, német és cseh, magyar, erdélyi és illir, valamint belga és dalmátbéli kancelláriák. A különálló rendi kormányzással együtt az országostartományi törvényhozó testületek, a diéták, rendi gyűlések szerepe is eljelentéktelenedett, és mélypontra süllyedt.

A birodalom pénzügyeit központilag kezelték, a bécsi udvari kamara (Hofkammer) mint központi birodalmi pénzügyigazgatósági hatóság nyelte el a jövedelmeket, illetőleg ez az intézmény volt hivatva finanszírozni a behajtott jövedelmekből a hatalmas hadikiadásokat. Az adók mellett az udvari kamara kezelte a bányákból, vámokból, kincstári birtokokból, királyi haszonvételekből származó jövedelmeket.⁴

Szállóigévé vált a kontinensen a Savoyai Jenő hercegnek tulajdonított nyilatkozat, hogy Ausztriának „százezer szurony többet ér az európai fejedelmek millió esküjénél”. S valóban, hatalmi állása fenntartására az osztrák hatalom jól felszerelt, állandó hadsereget tartott fenn, melynek elit alakulatai a seregredek (Linienregimente), kisegítői pedig a határőrezredek (Grenzregimente) voltak. A birodalom határainak védelmére hatalmas modern erődöket, sőt valóságos erődrendszereket építettek. A hadügy teljesen kikerült a rendek ellenőrzése alól. A hadsereg felhasználásában a döntő szót mindig az uralkodó mondta ki. A mintegy 200 000 főnyi állandó hadsereg ügyeit legfelsőbb szinten az udvari haditanács (Hofkriegsrat) intézte, és közvetlenül alája voltak rendelve az egyes területek főparancsnokságai (Generalkommando).⁵

Allambiztonsági érdekből (főleg a belső forradalmi erők és a gyanús idegenek megfigyelésére) II. József felállította az állandó rendőrséget, melyet ugyancsak erős központosítás jellemzett. I. Ferenc bürokratikus abszolútizmusa idején az intézmény hatásköre kiterjesztése jegyében 1801-ben létrejött a Polizei Zensur-Hofstelle, s ezzel minden szellemi termék ellenőrzése a rendőrminisztérium hatáskörébe került, mintegy jelezve az új államrezon igazi természetét. A titkosrendőrség széles körű besúgóapparátust hozott létre, különös gonddal figyelve a haladó nemzeti és társadalmi mozgalmakat, és mindenütt lecsapott, ahol ilyeneket észlelt.

A Habsburg-nagyhatalom kiépülésével párhuzamosan elméletileg megalapozott új gazdaságpolitika is született, amelynek kidolgozói mindenekelőtt a *kincstár* bevételi forrásainak gyarapítására törekedtek.

A bécsi udvar az újonnan létesített állami hivatalokkal avatkozik be a gazdaság irányításába; birodalomépítő céljainak megfelelően vámvédelemmel, termelési monopóliumokkal, különféle privilégiumokkal támogatja, ösztönzi manufaktúrák alapítását. Mindenekelőtt Sziléziában serkenti az exportra is képes ipart, majd e tartomány elvesztése (1745) után más örökös tartományokban is megkísérli gyorsabb ütemre ösztökélni az árutermelést.⁶

Az 1750-tól 1830-ig a manufaktúra korszakát élő birodalmi iparban Alsó-Ausztria áll vezető helyen. Manufaktúráinak száma 1790-ben 140, ezek közül 109 a privilegizált, nagyrészt textilipari létesítmény, amely 18 000 munkást, valamint 90 000 bedolgozó alkalmazottat foglalkoztat. A másik számottevő ipari góc Cseh-Morvaország. Itt 1780-ban 72 000, 1798-ban már közel 150 000 munkás dolgozik. Belső-Ausztriában a vasipart fejlesztik. Tirol és Vorarlberg a napóleoni háborúk előtt eléggé elmaradott, Stájerország, Karintia és Krajna szintén. Kelet- és délkelet-európai viszonylatban Erdélyt a fejlettebb országok sorában tartották számon. Az 1790-ben készített összegezés szerint az ipar a birodalom nyugati felében összpontosul.⁷

A mezőgazdaságba szintén betörték az új termelési eljárások. A hármasszorgót itt-ott már felváltotta a teljes szántóhatárt művelés alá vevő szabadforgó rendszer. A takarmánynövények termesztése is terjedt, és az ipari növények szintén növekvő szerephez jutottak. Az állattenyésztésben új fajták meghonosítása tette termelékenyebbé a gazdaságokat. Az erdőgazdálkodást pedig már a XVIII. század derekától, a megnövekedett bányafa- és építőfa-szükséglet miatt is, szigorú rendtartásokkal szabályozták.

Az iparfejlesztésnek a mezőgazdaság intenzívebbé tételével kéz a kézben kellett haladnia. A birodalmi érdeket ezért 1760-nal kezdődőleg mezőgazdasági egyetek létesítése is szolgálta. Országosan propagálták a dohány, a francia háborúk idején oly fontos néptáplálékká előlépett burgonya, majd a kontinentális zárlat idején a cukorrépa termesztését.

A jobbágyi viszonyokat azonban féltékenyen őrizték, bár a felvilágosult abszolútizmus tett bizonyos intézkedéseket a jobbágyok helyzetének javítására. Ezek közül a legfontosabbak az 1760—1770-es években a Mária Terézia-féle úrbérendezések voltak. II. József megszüntette ugyan a jobbágyok örökös földhözkööttségét és személyes függését, de az 1789-es kísérlet, hogy az összes jobbágyszolgáltatásokat pénzáradékká változtassa, a rendek ellenállása miatt meghiúsult.⁸

Az ipar területén nehézkesen — Angliához, Franciaországhoz viszonyítva, ahol már az ipari forradalom korszakában élnek, igen lassan — korszerűsödő Habsburg-birodalomban ily módon a feudális agrárszervezet is gátjává vált a fejlődésnek. E feltételek mellett *szükségyszerűen növekedett meg a birodalom keleti tartományainak mint olcsó élelmiszer- és nyersanyagtermelő, iparúzóknak táplálékot biztosító területnek a jelentősége.*

A bécsi udvar kereskedelmi politikája is a nyugati tartományoknak kedvezett. Az 1754—1755. évi vámrendszer például, amely Erdélyt is külön vámterületként őrizte meg, *rászorította a keleti területeket az osztrák termékek vásárlására, gátolta a külföldről való közvetlen behozatalt, kiszolgáltatva — versenytársaktól nem fenyegetetten — az osztrák iparnak és kereskedelemnek.*

A külkereskedelem nehézkesen fejlődött. Bécsben 1719-ben ugyan már megalakult az Orientalische Compagnie, azzal a céllal, hogy a balkáni és levantei kereskedelemben vezető helyet biztosítson a birodalomnak, célját azonban nem érte el.

A birodalom állandóan pénzgondokkal küszködött. Ausztria az 1762. évben bocsátott ki először papírpénzt 12 millió forint értékben, főképpen a hétéves háborúban keletkezett államadósság kamatfizetési fedezetéül. Mária Terézia, majd II. József is szaporította a papírpénzt. A francia háborúk finanszírozása szintén

papírpénz kibocsátását eredményezte. Mennyisége 1806 végén eléri a 450 milliót, majd az inflációs folyamat felgyorsulásával 1811-ben 1060 millióra növekedett.

Az 1811. évi devalvációt követően sem változott azonban kedvezően a birodalom gazdasági helyzete.⁹ 1815-ben már ismét infláció, majd 1816-ban papírpénz-bevonási akció következett. 1825-ben az európai gazdasági válság okozott súlyos gondokat, no meg az időközben megnövekedett államadósság. Ez 1814-re már majdnem elérte a 970 milliót.

Jóllehet az 1820–1830-as években már vasutak épültek és gőzhajók indultak meg a Dunán, Ausztria gazdasági helyzete igen-igen ingatag maradt.

A Habsburg-monarchia hosszan elhúzódó válságához hozzájárult mindenekelőtt a birodalomban szívsón uralkodó feudális rendszer és a lassan fejlődő, de növekvő súlyú kapitalista jellegű termelőerők között támadt ellentmondás. *A birodalom dinasztikus eredetéből következett az is, hogy a monarchia nemzetek és nemzetiségek feletti, valójában nemzeteket elnyomó állam volt, amelyet a kibontakozó tőkés viszonyok talaján mind erőteljesebbé váló nemzeti mozgalmak ostromoltak.* Az a társadalmi erő, amely egyfelől a feudalizmust, másfelől az ezt őriző keretet fenntartotta, mindenekelőtt az udvari arisztokrácia volt. Ez elsősorban azt az örökös tartománybeli osztrák, cseh nagybirtokos nemesi felső réteget jelentette, amely kiegészült a többi tartománybeliekkel. Azokkal a magyar főnemesekkel is például, akiket az udvar hivatali szolgálattal, privilégiumaik fenntartásával, címekkel, rangokkal, birtokok adományozásával tett az önkényuralom hűséges kiszolgálóivá. A hazafiság, a patriotizmus helyére a dinasztia iránti vak engedelmesség lépett, és a hivatalnoki kar, az egyház egyes vezetői, az iparos, kereskedő polgárok aszerint érvényesülhettek, juthattak osztogatott kedvezményekhez, amennyiben a központi hatalom mindenre kész szolgáinak bizonyultak.

Az örökös tartományokban nem volt lehetőség semmiféle pártalakításra, politikai nézetek hirdetésére alkalmas fórum megteremtésére. A születő polgári ellenállás itt sem tudott, még a birodalmi gyűléseken sem szóhoz jutni; például az 1806 óta Osztrák Császárság néven formailag is egyesített örökös tartományok országgyűlését sohasem hívták össze. Arról nem is szólva, hogy a cenzúra miatt az ellenzékiek sem a sajtóban, sem nyomtatott művekben nem tudtak szabadon megnyilatkozni, közvéleményt alakítani.

A francia forradalom még meghozta az Osztrák-Németalföldön kibontakozó függetlenségi háborút, Belgiumnak a szabadságát; de már az osztrák és magyar jakobinus mozgalmak elbuktak. Igaz, eléggé erőtlenek is voltak, ezért nem tudtak a legfőbb forradalmi erővel, az antifeudális harcra kész parasztsággal szövetkezni.

A szentszövetségi, a metternichi reakció időszakában a felső nyomás még erőteljesebbé vált.¹⁰ Mégis, vagy talán éppen ezért, ebben az időszakban — az 1848 tavaszát megelőző évtizedekben — bontakoztak ki azok a mozgalmak, amelyek a feudális viszonyok szétzúzását és a csak összbirodalmi érdeket ismerő, embereket, nemzeteket, nemzetiségeket elnyomó társadalmi és állami szerkezet szétrobbantását tűzték ki célul.

2.

A Habsburg—török fegyveres küzdelem fejleményei döntő fordulatot idéztek elő a török fennhatóság alatti Erdély további sorsának alakulásában. Bécs felmentése után, 1685 tavaszán a Habsburg-hatalom megbízásából Dunod Antid nevű jezsuita jelent meg Teleki Mihálynál, az ország első tanácsuránál, azzal a céllal, hogy az erdélyi fejedelemség I. Lipótot ismerje el urának. Mikor a megegyezést jelentő diplomát az országgyűlés elé terjesztették, Dunod a húzódozó rendekhez ezeket a jellemző szavakat intézte: „*Nolentes volentes protegit vos sua Maiestas!*” (Akár akarjátok, akár nem, Ofelsége gyámsága alá vesz benneteket!) I. Apafi Mihály fejedelem halála (1690. április 15.) után végleg eldőlt a kérdés: Thököly pütkösi királyságnak bizonyult uralma megszűntével 1691. január 10-én a fogarasi országgyűlésen, az udvar és a rendek közötti hosszas tárgyalások után elfogadták a Lipót-féle hitlevelet. Az ország politikai függetlenségét feladó rendek cserében elnyerték „a három politikai nemzet” kiváltságai és előjogai egész rendszerének elismerését. Valójában, I. Lipót császárnak ebben az alkotmányos jellegű hitlevelében az erdélyi románságot és ortodox vallását meg sem említik. Így tehát a másfél évszázadig önálló erdélyi fejedelemség az osztrák birodalom részévé vált. Később, 1722. március 30-án a szebeni diéta megszavazta a Habsburg-ház női ágának trónöröklési jogát is (Pragmatica Sanctio).¹¹

A bécsi politika azt tűzte ki céljaul, hogy a központi hatalmat Erdélyben is kiszélesíti és megszilárdítja, az országot beolvasztja a Habsburg-birodalomba. Ma-

gát a történeti Erdélyt először fejedelemségként, majd 1765-től nagyfejedelemségként (Grossfürstentum) kormányozták.¹² A Bánságban osztrák katonai igazgatás rendezkedett be, majd vármegyékre osztva (Temes, Torontál, Krassó) 1778-tól a magyar királyság részeként igazgatták, ide tartozott Arad, Bihar, Szatmár és Máramaros vármegye is. Ezzel szemben a kapcsolt részeket, az ún. Partiumot (Közép-Szolnok, Kraszna, Zaránd vármegyét és Kővár-vidékét) Erdélyhez kapcsolták. A tulajdonképpeni Erdélynek hét vármegyéje volt (Belső-Szolnok, Doboka, Kolozs, Torda, Fehér, Hunyad, Küküllő), Fogaras vidékét főkapitány vezette. A Székely- és Szászföldet székekre, illetőleg vidékekre osztva kormányozták. A székely székek: Maros, Csík (Gyergyó és Kászon fiúszékekkel), Udvarhely (Keresztúr és Bardóc fiúszékekkel), Háromszék (Sepsi-, Kézdi-, Orbaiszék és társzékeként Miklós-várszék), valamint Aranyosszék. A szász székek száma a XVIII. század végére kilencre emelkedett: Szászváros, Szászsebes, Szerdahely, Szeben, Újgyház, Nagysink, Köhalom, Segesvár, Medgyes, két területi-közigazgatási egységet — Brassót és Besztercét — pedig vidéknek neveztek.¹³ Erdély közigazgatása jóformán változatlanul maradt egészen II. József közigazgatási reformjáig (1781). A „kalapos király” a régi alkotmányt felfüggesztve, megszüntette az erdélyi „három nemzet” közjogi önállóságát, s a megyék-székek rendszerét és a tartományt tizenegy megyére osztotta fel.

A Lipót-féle hitlevél biztosította az erdélyi rendek, a három „natio” (magyar nemesség, székely előkelők és szabadok, szász patriciusok és szabad parasztok) kiváltságait és a négy bevett vallás (katolikus, lutheránus, református és unitárius) egyenlőségét. Ez is azt mutatja, hogy a rendek és az udvar közötti hosszas tárgyalások után elfogadott Lipót-féle hitlevélben szentesített alkotmányos keretek kizárták a románságot és ortodox vallását. A kiváltságos „nemzetek” és a bevett vallások képviselőiből kerültek ki az országgyűlési követek és jórészt a regionális vezetőszervek tisztségviselői is. Az igazgatás szerveit III. Károly alatt fejlesztették ki. Az ország belső igazgatását Bécs és a rendek hatalmi eszköze, a főkormány-szék (Gubernium Transilvanicum) látta el, élén a kormányzóval (gubernátor). A Bécsből irányított pénzügyi igazgatást a kincstartóság (Thesaurarius) intézte.¹⁴ Az igazságszolgáltatás felső fóruma egy ideig a gubernium megfelelő osztálya volt, helyét később a királyi tábla vette át. A valóságban Erdélynek nem volt politikai központja, fővárosa. Legfelsőbb politikai vezetőorgánuma, az erdélyi udvari kancellária Bécsben székelt, ahol végső fokon sorsa felől minden lényeges kérdésben döntöttek.

Az abszolutista kormányzási módszer „a diploma kiforgatását” vonta maga után, és ez rövidesen oda vezetett, hogy a helyi erőket fokozatosan kiszorították a legfelsőbb vezetésből. A „divide et impera” (oszd meg és uralkodj!) elvet Bécs nemcsak az együttdő nemzetiségek és osztályok ellentéteinek szítására használta fel, hanem Erdélyben arra is, hogy a szász „natio”-t igyekezett a maga oldalára állítva a másik két rendi tömörüléssel szembe fordítani s ezzel a „három nemzet” szövetségét megrendíteni. Mindent megtettek, hogy a perifériusnak tekintett Erdélyben a rendeket a vármegyei adminisztrációban is gyengítsék, s ezt a közigazgatási szervezetet a központi kormányzat engedelmes vidéki végrehajtójává süllyesszék.¹⁵

Az uralkodó nevezte ki a megyék élén álló, rendszerint arisztokraták közül kikerülő főispánokat és a székek vezetőit, a főkirálybírákat. A megye második tisztviselőjét, az alispánt és a szék alkirálybíráját, valamint a járások szolgabíráit a megfelelő közigazgatási egység közgyűlése választotta. A Habsburg-abszolutizmus egységítő befolyása a bírósági szervezetekben is érvényesült: megyei, illetve széki, ún. continua táblákat állítottak fel (1764), melyek a gubernium „kezelésébe”, helyi végrehajtó szervei lettek.

A Habsburg hatalmi szervezet legfőbb biztosítékát az új katonai berendezkedés nyújtotta. A központi akarat maradéktalanul érvényesült Erdély hadügyi vezetésében és szervezésében is. A hadsereg kérdései teljesen kikerültek a rendek ellenőrzése alól, és az udvar, a központi hatalom kizárólagos eszközévé váltak. A külső támadások és belső elégedetlenség ellen hatalmas erődök épültek Gyulafehérváron, az Erdélyen kívüli területeken, Temesváron és Aradon, megerősítettek Szebenben és a kolozsvári Fellegváron. Az erődítmények épületei és a kasszárnyák mintegy 20 000 főnyi katonaság befogadására voltak alkalmasak. Erdélyben lényegében állandósult az idegen katonai megszállás. A bécsi hadvezetés szél-tében-hosszában alkalmazta azt a módszert, hogy a serezeket szülőföldjüktől távoli országokban helyezte el, hogy idegen földön a császári önkényuralom vak eszközeiként lehessen felhasználni őket más népek ellen.¹⁶

Erdély a Habsburgoknak súlyos véradót fizetett. A spanyol örökösödési háborútól a 48-as forradalomig a dinasztia trónjának védelmében Európa távoli

csatateren vezérek Erdély fiai. Amikor 1740-ben a Habsburgok örökségét porosz vezetéssel koalíciós seregek támadták meg, s a rendek életüket és vérüket (Vitam et sanguinem!) ajánlották fel Mária Teréziának, a valóságban jobbágyaik vérével és pénzével bántak nagylelkűen. Az 1742. évi szebeni diétán a már meglévők mellé két gyalogezred (a Bethlen és Gyulai ezred) és egy (Kálnoki elnevezésű) huszárezred felállítását szavazták meg a szükséges anyagi eszközökön kívül. Az 1787—1791-es törökellenes háborúban, melynek hadműveletei részben Erdély déli részén és a Bánságban folytak, különösen súlyos véráldozatokat követelt Erdély román, magyar és német lakosságától.¹⁷ Még nehezebb megpróbáltatás elé állították Erdély lakosságát a Franciaország ellen viselt háborúk. A székely és a román határőrök megtagadták a mozgósításra kiadott parancsot, a hadiadó fizetését. Székelyföldön ez általános méreteket öltött, minek kapcsán az osztrák katonai parancsnokság, egyetértve a guberniummal, katonaságot vezényelt a falvakra, hogy a mozgalmat elfojtsa. Ennek ellenére a 30 udvarhelyszéki falu lakossága nevében beadott panaszlevél követelte a székelyek felmentését a fegyverhordozás alól, a jobbágyság eltörlését és a jobbágyterhek felszámolását. A hadbavonulásra kiadott parancs teljesítését megtagadta a határőrezredekbe szervezett Hunyad megyei román és magyar szabadparaszság és kisenemesség is. Panaszt emeltek az idegen tisztek visszaélései ellen. A falvakra küldött katonaság elől a lakosság a hegyekbe és erdőkbe menekült. A nagyszebeni Generalkommando hat századnyi katonaságot vezényelt ki az ellenszegülők megbüntetésére, és valóságos embervadászatot rendezett. A havasokra menekült határőrök házaikat felégették, feleségeiket, gyermekeiket télnél idején üzték ki a falvakból.¹⁸

1794 elején újabb erővel lobbant fel a Habsburg-ellenes mozgalom a Székelyföldön. A széki gyűlésre összegyűlt csik- és udvarhelyszékiek követelték az erőszakos toborzás beszüntetését, a külső országokba, idegen érdekekért folytatott háborúkba küldött határőrezredek hazahozását, a hadiadó alól való felmentést, a Habsburg hivatali apparátus egyszerűsítését, az idegen tisztviselők helyettesítését olyan megbízható személyekkel, akiket maguk választanak soraikból, a béke helyreállítását a forradalmi Franciaországgal.¹⁹

Másfél évtized múlva, 1809 nyarán nagyszabású népmozgalom bontakozott ki Erdély különböző tájain, a maros-, udvarhely- és aranyosszéki székelyek, valamint a Kővár és Hunyad vidéki románok között. A hadfelkelésre kötelezett magyar és román szabadparaszság és kisenemesség nem volt hajlandó véráldozatot hozni az uralkodóház érdekeiért. Megtagadta a fegyverek felvételét, a hadiadó fizetését, és követelte az idegen tisztek eltávolítását. A bécsi udvar most is katonaságot akart kivezényelni a falvakra, hogy fegyveres erővel kényszerítse engedelmességre az ellenállókat. A gubernium a terv végrehajtását veszélyesnek ítélte, hiszen Maros- és Udvarhelyszékben csaknem az egész parasztság megmozdult és szervezkedett. Az Udvarhelyre összegyűlt székelyek „memoriálíst” nyújtottak be a széknek, amelyben a jobbágyság eltörlését, a nemesség megszüntetését követelték. Azzal fenyegették a sorozóbizottság tiszteit, hogy darabokra vagdalják őket, ha a sorozást abba nem hagyják. Hasonló követelésekkel léptek fel a maros-székiek is. A kibontakozó mozgalmat a katonaság kivétezősével fojtták vérbe, a parasztok vezetőit kegyetlenül megbüntették. A Habsburg-hatalom a népmozgalmat leverve a napóleoni háborúk idején először önként jelentkezőkből, verbuválással igyekezett katonákat toborozni megritkult serezeideibe, majd újra erőszakkal, „kötéllel” fogta a fegyverhordozó ifjakat. A császári serezeideken kívül az erdélyi határőrezredek is részt vettek a háborúban. A két román határőr gyalogezred, a két székely gyalog- és egy huszárezred, valamint a három serezed kereteiben a negyedszázados háborús időszak csataterain mintegy tizenötezer erdélyi ifjú harcolt. Így például a gyulafehérvári 51. számú gyalogos serezed 1800-ban Maregnónál harcolt, és szívós ellenállása megbecsülésűl a franciák „ördögi zászlóalj”-nak nevezték. A híres arcolei csatában (1796), melyet George Barițiu a termopülei csatához hasonlít, s ahol Napóleon zászlót ragadva vezette rohamra megingott katonáit, a két román zászlóalj küzdött. A székely határőrhuszárezred vesztesége 1797-ig mintegy 800 emberbe rúgott. A harcokban megritkult erdélyi határőr- és serezeideket újabb sorozásokkal pótolták. Az így háborúba vitt erdélyi magyar és román fiatalok száma 1809-ben már haterze emelkedett. A jórészt jobbágyokból, szabadparasztokból és városi szegénységből verbuvált erdélyi sor- és határőrezredek ott hullatták vérüket az Alpok sziklameredélyein, a Rajna, Pó, Piave és a Felső-Duna mentének harcterein, ott voltak a háborús időszak minden jelentős csatájában, és 1814-ben francia területen — Párizsban jutottak el — ontották vérüket a Habsburg dinasztikus érdekek szolgálatában.

A bécsi kongresszus (1815) után, a konzervatív abszolutizmus és reakció korában a Habsburgok a Szentszövetségben vállalt kötelezettségeiknek megfelelően

gyakran léptek fel katonailag mint „rendfenntartók“ a nemzeti és társadalmi mozgalmak ellen. Így vette igénybe Bécs az 1820—1821-es nápolyi és piemonti forradalmak ellen fellépve ismét az erdélyi serezeket, köztük az 51. erdélyi gyalogezeredet is.²⁰

Fiainak idegen célokat szolgáló véradóján kívül a nagyfejedelemiség pénzben is jelentős összegű adót fizetett az osztrák uralkodónak. A Lipót-féle hitlevél 12. pontja meghatározta, hogy a béke idején 50 000 tallért, háború esetén 400 000 rajnai forintot fizet Erdélyország, és ígéretet tartalmazott, hogy új adót nem hoznak be. Ennek ellenére 1794-ben 1 200 000 forintot hajtottak be; 1730-ban a hadiadót már rendszeresen 500 000 forintban állapították meg, s a következő területi elv szerint vetették ki: a vármegyék 37, a szász székek 38, a székely székek 17 százalékot fizettek, Fogaras vidéke és a taxás helyek (városok és mezővárosok) pedig 8 százalékot. Az adózó népet, a „misera plebs contribuens“-t gyakran rendkívüli adóval is sújtották. Erdély nemesérbányáiból, vámjövedelmeiből, pénzverdéjéből nagy mennyiségű arany- és ezüstpénz áramlott a bécsi udvar kincstárába.²¹

Az Erdélyben berendezkedő Habsburg-uralom mindenekelőtt az arisztokráciát igyekezett magához kötni, ezért a hajdani fejedelmi birtok jelentős részét nekik adományozta. Az ugyancsak törököktől visszafoglalt bánági, aradi, bihari területeken szintén a császári háznak jó szolgálatot tevő családok jutottak hatalmas birtokokhoz. A maradék kamarai uradalmak kiürsítése pedig a XIX. század elején kezdődött, megteremtve az új, polgári módra gazdálkodó nagybirtokosok rétegét.

A bécsi udvar szövetségest, megbízható támaszt vélt találni a bánági részekbe telepített német parasztokban is.²² Az udvar telepítési pátenseket bocsátott ki, ötévi adómentességgel biztatván a szabadpolgárként otthont és földet nyerő katolikus vallású német telepéseket. A XVIII. század folyamán II. József haláláig (1790) mintegy 80 ezerre növekedett a kedvezményekkel ellátott telepések száma. A Királyföldre szintén a német lakosságot növelő telepítési akciókat szerveztek, még ha kisebb mértékűeket is.

A felvilágosult abszolutizmus a jobbágyság forrongásának úrbérrendezéssel akart véget vetni.²³ A nemesség szívós ellenállásával azonban Bécs már nem kívánt megküzdeni, és így beérte ideiglenes úrbérszabályozó rendelettel (1769). A második jelentősebb beavatkozás II. József rendelete volt a jobbágy elnevezés és a röghözkötttség megszüntetéséről. A Horea, Cloșca és Crișan vezette felkelés nyomán született agrárpolitikai intézkedéseket az 1790—1791-es országgyűlés rögzítette. A jobbágyi állapot reformja komoly formában majd csak az 1846—1847-es országgyűlés úrbérrendezési vitáján kerül szóba, ekkor azonban a bécsi udvar, szoros szövetségben a magyar konzervatív arisztokráciával, mindent megtett a mozdulatlanság megőrzéséért.

Ilyen feltételek között az erdélyi mezőgazdaság nem alakulhatott át gyökeresen, nem léphetett a gyors korszerűsödés útjára.²⁴ Egy-egy erdélyi s több Arad, Bihar és Temes megyei földesúri birtokos azonban már szakított a középkori jellegű agrárius hagyományokkal.²⁵ Új állatfajták tenyésztése, az ugarrendszer felszámolása, a mezőgazdasági gépek bevezetése és főleg a piacon értékesíthető „áru“ termelése jelezte a feudális viszonyokból való kibontakozás irányát.²⁶ A parasztság széles rétegei — jöllehet a fejlődés különösképpen a XIX. század első felében meggyorsult — általában még a hagyományos módon termeltek. Számukra a korszerűsödés még nehezebb volt, hiszen érintetlenül fennállott a földesúri kizsákmányolás, az állami terhek kirovásának régi rendszere; hiányzott viszont a belső piac vagy a külföldre vezető jó szállítási lehetőség. A fejlődés jegyei azonban így is fellelhetők. Híressé váltak egyes árutermelő, vetemény- és dohánykertész falvak. A gazdasági egyletek kiállításain fajállataikkal parasztok is részt vettek.

A Habsburg-birodalom iparfejlesztő tevékenysége Erdélyt érve már lankadtabbá vált, sőt megfigyelhető az a gazdaságpolitikai irányzat is, hogy az itteni iparfejlődés versenytől óvja az örökös tartománybelieket.²⁷ Kivételként a bánági részeket említendő, ahol az udvar jelentősebb ipari vállalkozásokat tervezett. Itt nem csupán rizstermeléssel s más új agrárkulturák meghonosításával kísérleteztek, hanem a textilipart (selyemfonást, szövést például) szintén szorgalmazták, államilag támogatták.²⁸

A Habsburg-birodalom számára igen fontossá váltak Erdély altalajkincsei, amelyek európai viszonylatban is számottevőek voltak. Különösen Szilézia bányatelepeinek elvesztése után terelődött a bécsi központi hatóságok figyelme az erdélyi és bánági érclelőhelyekre.

A sóbányászat mellett mind jobban növekedett a vasérckitermelés és -feldolgozás; olyannyira, hogy az erdélyi és bánsági vasművek 1841-ben már több mint 65 000 mázsa nyersvasat és 40 000 mázsan felül öntöttvasat is adtak a birodalomnak. Megindult a barna- és kőszénbányászat is. A kincstár számára oly jelentős nemesfém- és más leőhelyek kiaknázását szintén szorgalmazta Bécs, hiszen ezek révén is nagymértékben gyarapíthatta bevételeit, s növelhette nyereségét az állam és az örökös tartományokbeli burzsoázia. Jellemző, hogy az arany-, ezüst-, réz-, vas- és ólombányák száma a XIX. század első négy évtizedében kétszeresére növekedett. A legjelentősebb bányavidékek azonban kincstári kezelésben voltak, és az udvar a magánvállalkozások hasznát is lefölözte.²⁹

A bányaiipar fejlődése gyarapította a műszaki értelmiség, valamint a szakmunkások számát és azokét a parasztokét, akik teljesen vagy részben kiszakadva a faluközösségből, már a munkás életforma felé sodródtak.³⁰

Az ipar lendületesebb és még számottevőbb fejlődését a fejlettebb nyugati tartományok versenye, valamint a központi birodalmi gazdaságpolitika egyaránt fékezte. Az iparfejlesztés kérdése éppen ezért állott a társadalmi-politikai harcok homlokterében. Különösen az 1830-as évektől kezdődőleg az osztrák abszolutizmussal elégedetlen társadalmi erők Erdély tőkés jellegű iparfejlesztését is a politikai követelések sorába iktatták.

Itt a céhipar igen régi hagyományokra alapozódott. 1839-ben 43 963 kézműiparost írtak össze. Számuk minden bizonnyal még nagyobb volt, hiszen falvakon, mezővárosokban mind több „kontár“ is dolgozott a fa-, bőr-, textiliparban és vasművéségben.

A tőkés ipar számára utat törő manufaktúrák gyarapodását egy 1844-es özszeírás is tükrözi.³¹ Eszerint a gyapjú-, gyapot-, selyemfeldolgozó vállalatok száma 23, és a textiliparhoz számítható a 85 pokrócfabrika is. A bőrfeldolgozást 4 manufaktúrában végzik. A mezőgazdasági termékeket 43 vállalat dolgozta fel, és közöttük ott található már három cukorfabrika is. A viaszfeldolgozás, a gyertyagyártás 7 ipari műhelyben folyik. Van 10 papírmalom, 7 üveghuta, 5 kőedénygyár, 3 puska-pormalom, 60 vas- és rézhámor és így tovább.

Külföldről már korszerű gépeket hoznak be, s ami még jelentősebb, erdélyi technikusok is gyártanak gépeket, korszerű termelőeszközöket. 1838-ban Zalánán már üzembe helyezik Erdély első 14 lóerős gőzgépét is. A történeti Erdély szomszédságában, Resicán — hogy csak egy példát említsünk — 1864-ben új kavaró- és hengermű-hutát állítanak fel. A lemez- és idomvas-hengerosokat három, összesen 161 lóerejű gőzgép tartja üzemben. Az új technika előretörését két gőzkalapács üzembeállítása is tanúsítja.

A városok megszűnnek csupán feudális igazgatási és vásártartó helyekként szerepelni. Lakosságuk száma megnövekszik³², s egész Erdély olyan gazdasági, társadalmi fejlődésen megy keresztül, amelynek eredménye csak a polgári demokratikus forradalom lehet, amely felszabadítja sok százéves elnyomatásából a jobbágyságot, s megvalósítja a közteherviselést, jóval megelőzve sok szomszédos országot és tartományt.

A forradalom előfeltételeként éppen az új típusú, *a nemzeti gondolat és a függetlenség iránt fogékony társadalmi kategóriák történelmi szerepe nő meg*, akik tudatosan küzdenek azért, hogy a helyzet megváltozzon, hogy új kibontakozási, fejlődési lehetőségek szülessenek. Így kapcsolódik egybe a polgárosodás és a függetlenségi törekvés.

A 48-as forradalom hajnalán joggal írják le Erdélyben ezeket a sorokat: egy „szolga ország“ fiait nem lehetnek szabadok. Erdély pedig „nemcsak nem független, sőt létezése alig is észrevehető mindaddig, míg úgyszólván minden európai országnak és legközelebbiből az ausztriai német tartományoknak adófizetője, takasága, azok érdekcéljainak eszköze, túlszárnyaló iparfejlettségük zsákmánydíja, főlölegeik erőszakolt piaca, sőt kontárműveik szemétdombja“³³.

Az állandóan fel-fellobbanó parasztozalmak azt tanúsítják, hogy a földműves már nem hajlandó jobbágy sorban élni. Az annyira meggyőztört népi erő: a magyar, román és más nemzetiségű erdélyi alávetett, kizsákmányolt földműves már türelme végső határához érkezett el. A gazdasági fejlődés igénylése a szűk polgári rétegből is kitermeli a haladás szorgalmazóit. Mind többen vallják azt, hogy Erdélyben a mezőgazdaság válságát, a piac áruehelyezési nehézségeit, a tőkehiányt, a szegénységet csak az ipar fejlődése szünteti meg. Ehhez azonban meg kell szüntetni a feudális korlátokat, legyen gazdasági szabadság és függetlenség, vessenek véget a birodalom önző és szegényítő gazdaságpolitikájának. A magyar, román, szász nemzeti mozgalomban mind a parasztság, mind a polgárság, sőt még az alsóbb nemesi kategóriák képviselői is felismerik és megfogalmazzák

jogaikat, s követelik a sorsukba való beleszólás lehetőségét. Sodró erejű szellemi mozgalmak bontakoznak ki, amelyekben éppen az említett társadalmi osztályokat, rétegeket képviselő értelmiségiek fogalmazzák meg a soron következő nagy feladat, a forradalom és a társadalmi s nemzeti szabadságharc célkitűzéseit.

JEGYZETEK

1. *Istoria României* II. Buc., 1962. 629—630.
2. *Manual de istorie universală modernă* I. Buc., 1970. 114—123. — Vörös K.: *La Hongrie à la fin du XVIIIe siècle*. Annales historiques de la Révolution française. CCXII [1973]. április—júniusi sz. 165—166.
3. *Erdély története* I. Buk., 1964. 224.
4. *I.m.* 223—224. — *Istoria României* III. Buc., 1964. 487—490.
5. Vörös *i.m.* 187—188. — Wass Pál: *Fegyver alatt*. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és jegyzeteket írta Csetri Elek. Buk., 1968. 7—10.
6. Erich Zöllner: *Geschichte Österreichs*. Wien, 1961. 2. kiadás. 281—285., 364—375. Lásd még: Karl Uhlirz: *Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländer Böhmen und Ungarn* I—II. Graz—Wien—Leipzig. 1927—1930.
7. Heckenast Gusztáv: *A magyarországi ipar a XVIII. században és a bécsi gazdaságpolitika*. Történelmi Szemle, 1975. 4. 502—506. — Erich Zöllner *i.m.* 364—370. — Mérei Gy.: *Über einige Fragen der Anfänge der kapitalistischen Gewerbeentwicklung in Ungarn*. Studia Historica. Bp., 1960. 14—18.
8. Erich Zöllner *i.m.* 362—363.
9. Bethlen Alexius: *Ansichten von Siebenbürgen* (H.n.) 1818. 32. Lásd még: Hugo Hantsch: *Die Geschichte Österreichs* II. (1648—1918). Graz—Wien—Köln, 1968.
10. Andics Erzsébet: *Metternich és Magyarország*. Bp., 1975. 15—40.
11. *Erdély története* I. 221. — Rettegi György: *Emlékezésre méltó dolgok*. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Jakó Zsigmond. Buk., 1970. 7—10.
12. *Istoria României* III. 232—233. — Vörös *i.m.* 166., 190.
13. *Erdély története* I. 221—223. — Al. Csetri—Șt. Imreh: *Stratificarea socială a populației din Transilvania la sfârșitul orînduirii feudale (1767—1821)*. *Populație și societate. Studii de demografie istorică*. Szerkeszti Ștefan Pascu. Cluj, 1972. 140.
14. *Erdély története* I. 223. — Vörös *i.m.* 186—187. — Rettegi *i.m.* 10., 18.
15. Bányai László: *Közös sors — testvéri hagyományok*. Buk., 1973. 112—114. — Rettegi *i.m.* 14—15.
16. Wass Pál *i.m.* 7—8.
17. *Istoria României* III. 599. — Margareta Danciu: *Date noi privitoare la lupta împotriva invaziei otomane în Transilvania la sfârșitul sec. al XVIII-lea*. Studia Universitatis Babeș—Bolyai. Series Historia. 1961. fasc. 1. 56—62.
18. Szádeczky-Kardoss Lajos: *A székely nemzet története és alkotmánya*. Bp., 1927. 333—345.
19. *Istoria României* III. 837—846.
20. Wass Pál *i.m.* 11.
21. *Erdély története* I. 232—235. — *Istoria României* III. 232., 489. — Csetri—Imreh *i.m.* 142—143.
22. *Sächsisch-Schwäbische Chronik. Beiträge zur Geschichte der Heimat* (Eduard Eisenburger és Michael Kroner). Buk., 1976. 83—85. Lásd még: Sonja Jordan: *Die kaiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert*. München, 1967.
23. *Istoria României* III. 725—742. — Berlász Jenő: *Az erdélyi úrbérrendezés problémái. 1770—1780*. Századok, 1941. 236—277., 344—362. — Trócsányi Zsolt: *Az erdélyi úrbérrendezési kísérletek történetéhez*. Történelmi Szemle, 1966. 270—297. — Bujor Surdu: *Linii dezvoltării social-economice a Transilvaniei*. Anuarul Institutului de istorie din Cluj. III. [1960]. 103—170.
24. Imreh István: *Majorsági gazdálkodás a Székelyföldön a feudalizmus bomlásának idején*. Buk., 1956. 157—158. — Maria Roșca Rosen: *Veniturile și cheltuielile bănești ale domeniului Bonțidei*. Studia Universitatis Babeș—Bolyai. Series Historia, fasc. 1. 1971. 39—62.

25. Kovách Géza: *Ahol Dózsa és Horea hadjai jártak*. Buk., 1976. 84—173.
26. *Istoria României* III. 792—795., 1006—1010.; — Imreh István—Csetri Elek: *Az árutermelés fokozódása az erdélyi mezőgazdaságban a feudalizmus bomlásának idején*. Studia Universitatis Babeş—Bolyai, Series Historia, fasc. 1. 1962. 41—56.
27. Şt. Imreh: *Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea*. Buc., 1955. 7—10.
28. Eckhart Ferenc: *A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon Mária Terézia korában*. 18—33.
29. D. Prodan: *Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului revoluţionar 1848*. Studii. Revista de istorie. 1950. 3. 76—79.
30. Csetri Elek—Imreh István—Benkő Samu: *Tanulmányok az erdélyi kapitalizmus kezdeteiről*. Buk., 1956. 7—140.
31. Johann Hintz: *Stand der Privat-Industrie der Fabriken, Manufakturen und Handlungen in Siebenbürgen im Jahre 1844*. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde II. 1846. 422—451.
32. J. Söllner: *Statistik des Grossfürstentums Siebenbürgen*. Hermannstadt, 1856. 393—398. — Kóváry László: *Erdély statisztikája*. Kvár., 1847. 172—175.
33. Állami Levéltár Kolozsvár. Kemény Dénes: *Érdekegység 1846* (kézirat)

Macskássy József: Dózsa György